

УДК 811.161.'82.03

ЛИТВИН Ірина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії
та практики перекладу Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
e-mail: orinija@rambler.ru

ПЕРЕДАЧА КОНОТАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПЕРЕКЛАДІ

Статтю присвячено проблемі передачі інформації першотвору в перекладі. Враховуючи визначення конотації й орієнтуючись на потреби й особливості перекладу, запропоновано типологію конотативної інформації: стилістична, емоційно-оцінна, експресивна та культурна. Стилiстична інформація містить функціонально-стилiстичну, яка передає функціонально-стилiстичні характеристики: стиль, соціолект, часові характеристики лексичних одиниць, та фігурально-стилiстичну, яка служить для створення різних стилістичних ефектів колізму, іронії, сатири тощо. Емоційно-оцінний та експресивний типи інформації полягають як у вираженні оцінки, почуттів, емоцій автора, так і в емоційному впливі на реципієнта. Охарактеризовано прийоми передачі різних типів конотативної інформації в перекладі художніх текстів.

Ключові слова: інформація, конотативна інформація, стиль, соціолект, експресивна інформація, емоційно-оцінна інформація.

Постановка проблеми. Визначення та типологія інформації є актуальною проблемою в перекладознавстві, оскільки процес перекладу визначається як «передача інформації, що міститься у творі, засобами іншої мови» [1, с. 52], а функціонально-комунікативна еквівалентність є оптимальним балансом семантики та форми, денотативної, конотативної, стилістичної, культурної та прагматичної інформації текстів оригіналу та перекладу [2, с. 456]. На думку В. С. Виноградова, інформація, що повідомляється в оригіналі, є тією інваріантною основою, яку слід зберегти незмінною і в перекладі [1, с. 52]. Під інформацією В. С. Виноградов розуміє увесь зміст, усі відомості як смислового, так і стилістичного, емоційно-експресивного, функціонального, оцінного, жанрового, естетичного характеру, закріплені в оригінальному тексті, що мають бути передані під час перекладу іншою мовою [1, с. 52].

В істиннісній семантиці інформація ототожнена із пропозиційним компонентом. Однак, як зауважує О. О. Селіванова, у процесах розуміння тексту в реальних дискурсах виникає потреба в розширенні спектра інформації за рахунок образних схем, метафоричних моделей, прагматичного й модального компонентів, контекстуально-ситуативних даних [3, с. 218]. Ураховуючи зміст інформації, на нашу думку, закономірно виділяти такі типи інформації: поняттєво-логічну, конотативну та прагматичну.

Метою нашої статті є аналіз специфіки та прийомів передачі конотативної інформації оригіналу в перекладі.

Виклад матеріалу. Складність виокремлення такого типу інформації, як конотативна, пов'язана з дискусійністю проблеми визначення конотації як додаткового компонента значення мовної одиниці. О. О. Селіванова указує на три підходи в лінгвістиці до визначення конотації: перший розглядає конотацію як системно-зумовлені додаткові складники значення (оцінку, емотивність, функціонально-стилiстичне забарвлення) (І. Арнольд, В. Телія та ін), що має як системний, так і мовленнєвий характер; на думку представників другого підходу, конотат не входить в дефініцію слова, будучи семантичною асоціацією, тому конотація обмежується мовленнєвими додатковими елементами змісту, пов'язаними з характеристикою ситуації спілкування, ставленням комунікантів до предмета мовлення – асоціативними, контекстуальними, прагматичними (Л. Ельмслев, Г. Колшанський, М. Комлев, І. Стернін, З. Попова). Третє розуміння конотації містить такі аспекти: ситуативно-психологічний (іронічна, експресивна конотація), соціально-лінгвістичний (жаргонна, розмовна, книжна),

лінгвістичний (архаїчна, неологічна), культурний (культурна) й ін [див.: 3, с. 281–282]. О. О. Селіванова розглядає конотацію як додатковий компонент значення мовної одиниці, що доповнює її предметно-логічний зміст суб'єктивними відтінками оцінки, емоційності, експресивності, функціонально-стилістичної забарвленості, а також відтінками, зумовленими соціальними, ідеологічними, культурними, ситуаційними аспектами комунікації [3, с. 281]. Ураховуючи саме це визначення й, орієнтуючись на потреби й особливості перекладу, виокремлюємо такі види конотативної інформації: стилістичну, емоційно-оцінну, експресивну та культурну.

Стилістична інформація різномірна: вона включає функціонально-стилістичну та фігурально-стилістичну. **Функціонально-стилістична** інформація передає функціонально-стилістичні характеристики: стиль, соціолект, часові характеристики лексичних одиниць.

Стильова інформація відображає належність лексичних одиниць до певного стилю; вона передається за допомогою таких характеристик слова, як: *книжне (поетичне, високе, патетичне тощо), розмовне, просторічне, лайливе* тощо. Усі ці стильові характеристики слів оригіналу має зберегти перекладач, використавши різні перекладацькі прийоми. Найчастіше перекладач прагне використати прямі еквіваленти – стилістичні міжмовні синоніми: *Он схватил лежавшее на дороге полено и начал им со всех сил колотить старуху* (Гоголь, «Вий») // *Він ухопив поліно, що лежало на дорозі, й почав щосили гатити ним стару*. Пор.: розм. *колотить* – «бити, наносить побою» [4] й розм. *гатити* – «бити по чому-небудь» [5, т. 2, с. 41]. Одному й тому розмовному слову оригіналу *улизнуть* відповідають два варіанти в перекладі: *дремнути, вишитися*: Ср.: *Философ Хома, увидя такое расположение голов, решил воспользоваться и улизнуть* (Гоголь, «Вий») // *Філософ Хома, побачивши такий туман у головах, постановив скористатися цим та й дремнути. Да не мешаает подуматъ и о том, как бы улизнуть отсюда* (Гоголь, «Вий») // *Та не шкода й про те подумати, як би його звідси вишитися. Улизнуть* – (прост.). «Уйти незаметно, потихоньку» [4, с. 831]; *дремнути* – «дуже швидко, рвучко побігти; майнути, дмухнути // Швидко зникнути, втекти, піти геть звідки-небудь; чкурнути» [5, т. 2, с. 411]; *вишитися* – «фам. Спішно залишати місце свого перебування; тікати» [5, т. 10, с. 540]. Обидва варіанти зберігають саме стильову інформацію першотвору (розм., прост., фам.), втрачаючи деякі денотативні семи.

Не завжди перекладачеві вдається зберегти стильову інформацію оригіналу. Так, в українському перекладі повісті М. Гоголя «Тарас Бульба» слову **бранний** (в словнику позначка: *традиционно поэтическое, высокое*) відповідає стилістично нейтральний синонім **бойовий**: *...весь был он создан для бранной тревоги* (Гоголь, «Тарас Бульба») // *...весь був він створений для бойової колотнечі*. «Підсилила» зміну стильової інформації першотвору заміна *тревога* // *колотнеча*. Утрата розмовного забарвлення лексичних одиниць має місце в перекладах наступних фрагментів романів О. Гончара: *Кортіло йому знати, де вони зараз ідуть, який там день нагорі і який вітер* (Гончар, «Берег любові») // *Хотелось ему знать, где они сейчас идут, какой там день наверху и какой ветер* (переклад М. Алексеева, І. Карабушенка); *Повагом чвалає Баглай-студент у своєму трикотажному спортивному костюмі, щось намугикує йдучи* (Гончар, «Собор») // *Медленно шагает Баглай-студент в трикотажном спортивном костюме, что-то мурлычит под нос* (переклад І. Новосельцевої). Щоб компенсувати такі втрати стильової інформації, використано зворотний перекладацький прийом: російський еквівалент отримує конотацію: *Поэт парусів... Скромний їхній будівничий і безсловесний їхній співець* (Гончар, «Берег любові») // *Поэт парусов... Первый их зодчий, бессловесный их певец. Будівничий* – нейтральне слово, загальноживане; *зодчий* – книжне. У наступних фрагментах український відповідник в перекладі отримує конотацію: *Ударила его метлой по боку, и он, подпрыгивая, как верховой конь, понес ее на плечах своих* (Гоголь, «Вий») // *...оперезала його мітлою по боці, і він, басуючи, як верховий кінь, поніс її на своїх плечах*.

Ударить – стилістично нейтральне слово, **оперезати** – «розмовне, те саме, що *оперіщувати*» [5, т. 5, с. 706]. *Он часто пробовал крупного гороху, но с философическим равнодушием...* // *Він часто куштував буйного гороху з усенькою до цього філософською байдужістю...* **Совершенно** – нейтральне слово, загальноживане; **усенькою** – розмовне. На нашу думку, функціонально-стилістичні трансформації, за яких додаються конотативні семи, характерні для українських перекладів, що пояснюється українською мовною традицією та прагненням перекладачів наблизити іншомовний текст до українського читача. В українських перекладах англomовних текстів еквіваленти доволі часто отримують конотативне значення: *And now of course you want to know what happened to Edmund* (К. Льюїс, «Хроніки Нарнії: лев, чаклунка та чарівна шафа») // *Вам, звичайно кортить дізнатися, що саме трапилося з Едмундом*. Дієслово **want** – «хотіти, бажати» (стилістично нейтральне) перекладено стилістично забарвленим – **кортіти**. *When we meet – we do meet occasionally, when we dine out together, or go down to the Duke's – we tell each other the most absurd stories with the most serious faces* (О. Вайльд, «Портрет Доріана Грея») // *Випадково здибавшись, – а це буває, коли ми потрапляємо разом десь на обід чи гостюємо у герцога – ми з найсерйознішими мінами торочимо одне одному найбезглуздіші історії* (переклад Р. Доценка). Стилістично нейтральні слова **to meet** – «зустрітися з кимсь», **faces** «обличчя», **tell** – «говорити, надавати комусь інформацію» перекладено розмовними **здибатися** – «зустрітися з ким-небудь, ідучи або прийшовши кудись» [5, т. 3, с. 535]; **міна** – «вираз обличчя» [5, т. 4, с. 739]; **торочити** – «говорити одне й те саме, повторювати щось кілька або багато разів» [5, т. 10, с. 208], за останньої трансформації змінюється семний набір лексеми **tell** (має місце також денотативна трансформація).

Соціолектна (соціолокальна, соціальна, стильова, соціогеографічна) інформація, яка вказує на соціосферу функціонування слова, інформує про його соціальну належність і локальну розповсюдженість. Соціолектну інформацію містять: професійні слова (рос.: *статья, передовица, спецкор; завгар, баранка, загорать, ходка, подбросить*); жаргонна лексика (рос.: *заруба, окно, кол, шпоры, корочки*); укр.: (*зарубіжка, заліковка, хвіст, стипуха, кобіта*), діалектні слова (рос.: *басена, баский, баять, байкий, кочет*; укр.: *ковеня (кочерга), билиця (білка), ненька (коліска), шитик (чоловічий пояс), вишки (горище), молочник (гличик), бацул (торба), йойлик (дитина), пчолинець (пасіка)*). В курнику *запіяв когут* (І. Франко); *На всіх кінцях Гори вже іржуть коні, реве худоба, співають когути* (С. Склярєнко). Для перекладача знання таких характеристик слів оригіналу надзвичайно важливо для правильного осмислення та сприйняття тексту й точного вибору лексичних відповідників в перекладі. Пор.: *Пишут мне, что ты, тая тревогу, Загрустила шибко обо мне, Что ты часто ходишь на дорогу В старомодном ветхом шушуне* (С. Есенин) // *Знаю я – ховаючи тривогу, ти жалкуєш за мої літа і ще часто ходиш на дорогу, кинувши на плечі кожуха* (переклад Олехо). *Шушун* – «Старинная женская верхняя одежда вроде кофты, телогрейки или, реже, сарафана, рубахи» [4, с. 903]; на Рязанщині, звідки родом С. Есенин, *шушун* – «холщовая женская рубашка с алыми шитками и кумачными прошивками, надеваемая к паневе, сверх рубахи», а *кожух* – «довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкури хутром до середини» [5, т. 4, с. 208]. Соціолектна інформація «стає іноді нездоланим мовним бар'єром, що змушує перекладача відмовитися від її відтворення подібними засобами мови перекладу», – підкреслює В. С. Виноградов [1, с. 58].

Хронологічна (часова, діахронічний) інформація пов'язана із застарілою (архаїзми, історизми) та новою (неологізми) лексикою. Властива лексичним одиницям часова характеристика виявляється в художньому мовленні змістовною та багатофункціональною. Вона може зберігатися, передаючи стиль оригіналу та мову часу його написання, а може втрачатися, якщо перекладач адаптує текст перекладу до сучасного читача: *Через базарную площадь идет полицейский надзиратель Очумелов в новой шинели и с узелком в*

руке. *За ним шагаєт рыжій городовой...* (Чехов, «Хамелеон») // *Через базарну площу йде поліцейський наглядач Очумелов у новій шинелі і з клучком у руці. Услід за ним ступає рудий городовик...* *Полицейский надзиратель, городовой* – назви посад в царській Росії часів написання оповідання – збережено в перекладі. – *Вестимо, генеральская!* – *говорит голос из толпы* (Чехов, «Хамелеон») // – *Звісно, генеральський!* – *каже голос з натовпу; – Это не наша, – продолжал Прохор. – Это генералова брата, что намеднишь приехал* (Чехов, «Хамелеон») // *Це не наш, – каже далі Прохор, – Це генералового брата, що оце приїхав.* Застарілі слова *вестимо*, *намедни* замінено в українському перекладі загальноновживаним *звісно* та розмовним *оце*.

Фігурально-стилістична інформація служить для створення різних стилістичних ефектів комізму, іронії, сатири тощо. Стилістичний контраст, що полягає в розбіжності (контрасті) стилістичних забарвлень слів у висловлюванні, часто використовують письменники для створення комічного ефекту: – *Денег нет? А переплачивать на извозпромышленников есть деньги?* (Ильф и Петров, «Двенадцать стульев») // – *Грошей нема? А переплачувати на візників є гроші?* (переклад М. Пилинської). У цьому фрагменті оказіональний композит *извозпромышленники*, який служить для створення гумористичного ефекту, побудованому на грі розмовного та книжного стилів, в українському перекладі замінений нейтральним словом *візники*, що призвело до втрати такого ефекту. Автори роману «Дванадцять стільців» для створення гумористичного ефекту використовують архаїзм, що призводить до стилістичного контрасту (поєднання в одному висловлюванні розмовного та високого стилів): *Вы сошли с ума! – воскликнул Бендер и сейчас же сомкнул вежды* (Ильф и Петров, «Дванадцать стільців») – застарілий старослов'янізм *вежды*, підтриманий книжною (високою) лексикою *воскликнул*, *сомкнул*, на тлі нейтральної (або розмовної) звучить комічно. У перекладі (– *Ви з'їхали з глузду! – скрикнув Бендер і одразу ж склепів сонні повіки*) застаріле слово *вежды* замінюється стилістично нейтральним *повіки*, що призводить до втрати комічного компоненту.

Емоційно-оцінний та **експресивний** типи інформації полягають як у вираженні оцінки, почуттів, емоцій автора, так і в емоційному впливі на реципієнта. Важливо для перекладача зберегти цей вплив на читача тексту перекладу. Російський фразеологізм зі значенням психо-емоційного стану й емоційно-експресивним забарвленням: *вот так клюква!* – «просторечное выражение удивления, разочарования и т. п.; синонимичное фразеологизмам *вот так штука, вот так фунт!*» [6, с. 80], не має прямого повного еквівалента в українській мові, однак йому відповідають українські емоційно-експресивні вислови: *от тобі й на! от тобі й маєш! отакої! туди до біса!* [7, с. 162]. Емоційно-оцінна інформація зберігається за передачі російських фразеологізмів *елки-палки, елки зеленые*, що виражають досаду, захоплення, здивування тощо [6, с. 155], українськими відповідниками: *от так-так! оце так! отакої! отуди к лихій годині! отуди до біса! отака ловись!* Цікаві приклади оцінно-емотивних трансформацій трапляються в українському перекладі роману Клайва Льюїса «Хроніки Нарнії: лев, чаклунка та чарівна шафа»: *That old chap will let us do anything we like* // *Із цим дідуганом можна бешкетувати як завгодно. "Just like a girl", – said Edmund* // «*От вже ці дівчиська*» – *мовив Едмунд. ...like a cat when it sees a strange dog* // *...як у того kota, який щойно уздрів незнайомого, до того ж небезпечного, собацюру.* Іменники набувають у перекладі оцінно-емотивного значення завдяки суфіксам суб'єктивної оцінки. На нашу думку, оцінно-емотивні трансформації, за яких додаються конотативні семи, характерні саме для українських перекладів, що пояснюється українською мовною традицією частотного використання суфіксів суб'єктивної оцінки.

Експресивна інформація збережена завдяки морфологічним і синтаксичним трансформаціям в таких фрагментах перекладу: – *Ой, як щедро... Чи не занадто?* (Гончар, «Берег любові») // – *Столько щедрости... даже, пожалуй, слишком; Что означает? Кто отвечает? Загадок тут же та загадок* (Гончар, «Берег любові») // *Как это понимать?*

LYTVYN Iryna Mykolai'vna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Translation Theory and Practice Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University
e-mail: orinija@rambler.ru

RENDERING OF CONNOTATIVE INFORMATION IN TRANSLATION

Abstract. Introduction. *The definition and typology of information is an acute problem in translation. The whole process of translation is defined as “rendering of the information which is presented in the text by means of the other language”. Functional-communicative equivalency is the optimal balance of denotative, connotative, stylistical, cultural and pragmatic information of the original texts and their translations (Vynogradov, Selivanova). Information which is represented in the original text is the invariant basis, which should be remained unchangeable in its translation.*

The purpose of the article is the analysis of peculiarities and means of rendering of connotative information of the original in its translation.

Results. *On the basis of the definition of connotations and the needs and peculiarities of translation, there are different types of connotative information: stylistical, emotional-evaluative, expressive and cultural. Stylistical information may be various: it includes functional-stylistical, which renders functional-stylistical features: style, sociolect, time characteristics of lexical units, and figurative-stylistical, which serves for creation of different stylistical effects of humor, irony, satire, etc.*

Conclusion. *Connotative information, which lies in the expression of evaluation, emotions, feelings of the author and in the emotional influence on the recipient, reflects the author's style of the original to the greatest extent. That's why to preserve the connotative information in translation is important and difficult task. We all have different cultures, language traditions, different grammar systems and that's why the translator uses lexical transformations (evaluative-emotional, expressive, functional-stylistical) and grammar transformations in order to render connotative information. The task of further research is the study of peculiarities and means of rendering cultural information of the original in its translation.*

Key words: *information; connotative information; style; sociolect; expressive information; emotional-evaluative information.*

Надійшла до редакції 9.11.2015

Прийнято до друку 14.12.2015